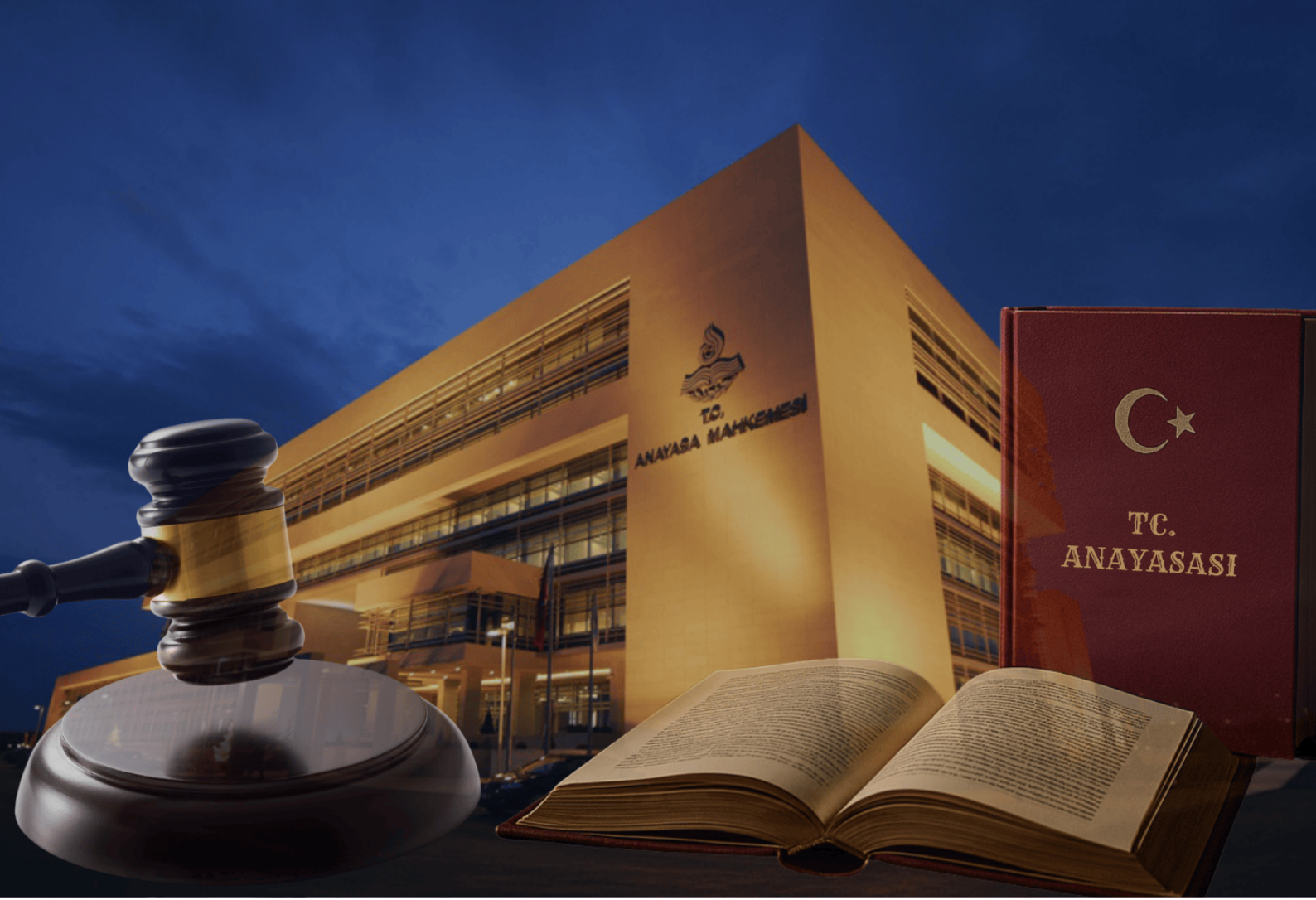

ANAYASA MAHKEMESİ'NİN 25 EYLÜL 2025 TARİHLİ KARARI IŞIĞINDA KANUNÎ HÂKİM GÜVENCESİ: NORMATİF ÇERÇEVE VE UYGULAMALI YANSIMALAR

Selahaddin MENTEŞ
Anayasa Mahkemesi Üyesi

Analiz

SESA
Enstitüsü

Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Enstitüsü
Institute of Social Economic and Political Research

ANAYASA MAHKEMESİ’NİN 25 EYLÜL 2025 TARİHLİ KARARI IŞIĞINDA KANUNÎ HÂKİM GÜVENCESİ: NORMATİF ÇERÇEVE VE UYGULAMALI YANSIMALAR

Selahaddin MENTEŞ
Anayasa Mahkemesi Üyesi

<https://sesa.org.tr/>

ANAYASA MAHKEMESİ’NİN 25 EYLÜL 2025 TARİHLİ KARARI IŞIĞINDA KANUNÎ HÂKİM GÜVENCESİ: NORMATİF ÇERÇEVE VE UYGULAMALI YANSIMALAR

Özet

Anayasa Mahkemesi, 25 Eylül 2025 tarihli kararıyla, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun (HMK) 166. maddesinde yer alan “... ve bu karar, diğer mahkemeyi bağlar” ibaresini Anayasa’ya aykırı bularak iptal etmiştir. Karar, özellikle özel hukuk yargılamalarında mahkemeler arası bağlayıcılık, yargı birliği ve usul ekonomisi ilkeleri bakımından yoğun akademik ve uygulamaya yönelik tartışmalara yol açmıştır. Bu çalışma, söz konusu kararın gerekçesini anayasal ilkeler, içtihat tutarlılığı ve hukuk güvenliği perspektifinden incelemekte; kanunî hâkim güvencesinin sınırlarını ve uygulamadaki etkilerini değerlendirmektedir.

1

GİRİŞ

Anayasa Mahkemesi’nin 25 Eylül 2025 tarihli kararı, davaların birleştirilmesine ilişkin HMK m.166 hükmündeki “... ve bu karar, diğer mahkemeyi bağlar” ibaresinin iptaliyle Türk usul hukukunun önemli bir ilkesel tartışmasına zemin hazırlamıştır. Kararın yayımlanmasının ardından gerek uygulayıcılar gerekse akademik çevreler, hükmün iptaliyle doğabilecek pratik ve teorik sonuçlar üzerine farklı görüşler ileri sürmüştür.

Tartışmaların odak noktası, iptal edilen hükmün yargılamada usul ekonomisi ve yargı birliği ilkeleriyle uyum içinde olup olmadığı ve bu bağlayıcılığın kanunî hâkim güvencesiyle çelişip çelişmediği üzerinde yoğunlaşmıştır. Böylece karar, yalnızca HMK’daki teknik bir düzenlemenin anayasal denetimini değil, aynı zamanda hâkim güvencesinin kapsamına ilişkin genel bir teorik tartışmayı da gündeme taşımıştır.

I. KARARIN KONUSU VE MAHKEME SÜRECİ

Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, HMK m.166'da yer alan ibarenin kanunî hâkim güvencesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptaline oyçokluğuyla karar vermiştir. Karar, Mahkeme'nin 37. madde çerçevesinde yaptığı yorumun genişliği ve bağlayıcılık kavramına yaklaşımı bakımından dikkat çekicidir.

Raportörlük incelemesi ve üyeler arasındaki müzakere süreci sonucunda oluşturulan gerekçe, Mahkeme'nin konuyu hem anayasal hem usul hukuku ilkeleri açısından bütüncül biçimde ele aldığını göstermektedir. Kararın deliberatif (müzakereci) karakteri, Anayasa Mahkemesi'nin içtihat geliştirme yönteminin giderek daha kurumsallaştığını ortaya koymaktadır.

II. AKADEMİK VE UYGULAMALI ELEŞTİRİLER

A. Kanunî Hâkim Güvencesinin Aşırı Yorumlandığı İddiası

Karara yöneltilen temel eleştirilerden biri, Anayasa Mahkemesi'nin kanunî hâkim güvencesine ilişkin anayasal ilkeleri "aşırı geniş" biçimde yorumladığı yönündedir. Eleştirilerde, dava birleştirmeye ilişkin düzenlemenin esas yargılamaya değil, usul hukukuna dair teknik bir düzenleme olduğu; bu nedenle tabii hâkim ilkesine aykırılık teşkil etmediği savunulmuştur. Ayrıca hükmün, davaların makul sürede sonuçlandırılması ve usul ekonomisinin sağlanması amacına hizmet ettiği, bu sebeple iptal kararının yerinde olmadığı ileri sürülmüştür.

B. İchtihat Tutarlılığı ve Yorum Farklılıkları

Bazı akademik değerlendirmelerde, Anayasa Mahkemesi'nin tabii hâkim ilkesine ilişkin yaklaşımında bütüncül ve tutarlı bir metodoloji izlemediği, benzer nitelikteki uyuşmazlıklarda farklı değerlendirmelere yer verdiği belirtilmiştir. Bu durumun, mahkemenin içtihat birliği açısından sorun yarattığı ifade edilmiştir.

C. Uygulama Güvenliği ve Yargılamada Belirsizlik

Eleştirilerin bir diğer yönü, iptal kararının hukuk güvenliği ilkesini zayıflatacağı yönündedir. Uzun süredir uygulanan ve yargı pratiğinde yerleşmiş bir hükmün yürürlükten kaldırılmasının, özellikle yetkili mahkeme belirlenmesinde yeni belirsizlikler yaratabileceği savunulmuştur. Ayrıca, düzenlemenin kötü niyetli taraf davranışlarını önlemeye hizmet ettiği, iptalin bu koruyucu işlevi ortadan kaldırabileceği belirtilmiştir.

D. Gerekçedeki Yöntemsel Eksikliklere İlişkin Eleştiriler

Bazı yorumlarda, karar gerekçesinin hâkim görevlendirmeleri, Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun yetkileri ve yargı teşkilatının kurumsal işleyişine ilişkin olası etkileri yeterince tartışmadığı; anayasal analiz derinliğinin sınırlı kaldığı ileri sürülmüştür.

III. KANUNÎ HÂKİM GÜVENCESİ BAĞLAMINDA KARARIN HUKUKİ TEMELLENDİRİLMESİ

A- Karşılaştırmalı Hukuki Değerlendirme: Türk, Kıta Avrupası ve İngiliz Hukuk Sistemlerinde Kanunî Hâkim Güvencesi

Kanunî hâkim güvencesi, bireyin yalnızca önceden kanunla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız mahkemeler önünde yargılanmasını güvence altına alan anayasal bir ilkedir. Bu ilke, yargısal yetkinin keyfî biçimde kullanılmasını önleyerek hem hukuk güvenliğini hem de yargı bağımsızlığını teminat altına alır. Türk hukukunda söz konusu güvence, Anayasa'nın 37. maddesi ile açıkça düzenlenmiş olup, hem norm denetimi hem bireysel başvuru bakımından anayasal ölçüt işlevi görmektedir.

1. Türk Hukukundaki Sistemik Yaklaşım

Türk hukuk sisteminde kanunî hâkim güvencesi, Kıta Avrupası hukuk geleneğinin temel prensipleri doğrultusunda yorumlanmaktadır. Bu gelenekte olduğu gibi, Türkiye'de de yargısal yetkinin önceden yasayla belirlenmesi ve olağanüstü mahkemelerin kurulmasının engellenmesi esastır.

Anayasa Mahkemesi'nin 25 Eylül 2025 tarihli, E.2024/237, K.2025/137 sayılı kararı, bu anayasal çerçeveyi güçlendiren niteliktedir. Mahkeme, HMK m.166'daki "... ve bu karar, diğer mahkemeyi bağlar" ibaresini iptal ederek, mahkemeler arası bağlayıcılığın yargı yetkisini fiilen devre dönüştürebileceği gerekçesiyle kanunî hâkim güvencesini koruma altına almıştır. Bu yorum, Türk yargısının Avrupa anayasa hukukundaki öngörülebilirlik, önden belirlenmişlik ve yargısal meşruiyet ilkeleriyle tam uyum içinde olduğunu göstermektedir.

3

2. Kıta Avrupası Hukukundaki Karşılık

Kıta Avrupası sistemlerinde (özellikle Almanya ve Fransa) kanunî hâkim ilkesi anayasal norm seviyesindedir.

Alman Temel Yasası'nın (Grundgesetz) 101. maddesi "Hiç kimse kanunen tabi olduğu hâkimden başka bir merci önüne çıkarılamaz" hükmünü içerir. Alman Federal Anayasa Mahkemesi, bu ilkeyi olağanüstü yargı mercilerini önleme aracı olarak yorumlamakta ve mahkeme yetkisinin önceden yasayla belirlenmesini zorunlu tutmaktadır.

Fransa'da da Conseil constitutionnel, yargısal yetki dağılımına ilişkin düzenlemeleri sıkı anayasal denetime tabi tutmakta, bireyin yargılanacağı mahkemenin önceden belirlenmesini hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak görmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, Türk Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu kararındaki yaklaşım, Kıta Avrupası'ndaki anayasal içtihat çizgisiyle dogmatik uyum içerisinde. Her iki hukuk geleneği de yargısal yetki devrini sınırlamakta, kişisel veya olaya özgü mahkeme oluşturulmasına imkân tanımamaktadır.

3. İngiliz Hukukundaki Dolaylı Benzerlik

İngiliz hukuk sistemi, yazılı bir anayasaya sahip olmamakla birlikte, kanunî hâkim güvencesinin işlevsel karşılığını Rule of Law, Judicial Independence ve Natural Justice ilkeleriyle sağlamaktadır.

Yargı yetkisinin hangi mahkemeler tarafından kullanılacağı, statüsel yasalar (örneğin Senior Courts Act 1981) ile önceden belirlenmiştir.

Ayrıca, Human Rights Act 1998 ile iç hukuka dâhil edilen AİHS m.6, herkesin “kanunla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme” önünde yargılanma hakkına sahip olduğunu güvence altına alır.

Bu bağlamda İngiliz hukukunda “kanunî hâkim” ilkesi dolaylı biçimde adil yargılanma hakkı (right to a fair trial) ve doğal adalet (natural justice) ilkeleri aracılığıyla koruma altına alınmıştır.

Ancak Türk hukukundaki HMK m.166’daki gibi “mahkemeler arası bağlayıcılık” kurumu İngiliz sisteminde bulunmaz; davaların birleştirilmesi ve yetki aktarımı, yargısal takdir yetkisi çerçevesinde yürütülen “case management” mekanizmalarıyla düzenlenir. Bu nedenle, Türk Anayasa Mahkemesi’nin birleştirme kararının bağlayıcılığını iptal ederken ileri sürdüğü keyfîlik ve yetki devri riski, İngiliz hukukundaki “judicial fairness” anlayışıyla normatif paralellik taşımaktadır.

Bu bağlamda bir değerlendirme yapılacaksa sistemin karşılaştırmalı incelenmesi göstermektedir ki, kanunî hâkim güvencesi, Kıta Avrupası hukuklarında açık anayasal norm, İngiliz hukukunda ise temel hukuk ilkesi düzeyinde yer almakta; her iki yaklaşım da öngörülebilirlik, tarafsızlık ve yargı bağımsızlığı değerlerini ortaklaşa korumaktadır.

Bu çerçevede, Türk Anayasa Mahkemesi’nin HMK m.166’ya ilişkin iptal kararı, yalnızca iç hukuk açısından değil, Avrupa anayasa ailesiyle uyumlu bir içtihat oluşturması bakımından da önem taşımaktadır. Karar, yargısal yetki devrine sınır koyarak hukuk devleti ilkesini güçlendirmekte; aynı zamanda Türk hukukunun, hem Kıta Avrupası dogmatikliği hem de Anglo-Sakson adil yargılama standartlarıyla uyumlu bir anayasal denge arayışını yansıtmaktadır.

B. Normatif Çerçeve

Anayasa’nın 37. maddesinde yer alan kanunî hâkim güvencesi, hiç kimsenin kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamayacağını hükme bağlamaktadır. Bu güvence, yargılamanın bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde, önceden belirlenmiş usul kuralları çerçevesinde yürütülmesini teminat altına alır.

Anayasa Mahkemesi, önceki kararlarında da bu güvenceyi istikrarlı biçimde vurgulamıştır (AYM, E.2017/32, K.2018/81, 11.07.2018; E.2002/170, K.2004/54, 05.05.2004; E.2014/195, K.2015/116, 23.12.2015; E.2014/92, K.2016/6, 28.01.2016; E.2016/136, K.2017/9).

Bu içtihat çizgisi, bir davaya hangi mahkemenin bakacağını önceden ve kanunla belirlenmesi gerektiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, anayasal güvencelere uygun

şekilde, haklı ve makul nedenlerle belirli istisnalar öngörülmesi mümkündür. Davaların birleştirilmesi kurumu da, yargılama ekonomisi ve makul sürede yargılanma hakkı bağlamında bu istisnalardan biridir.

C. Uygulamadaki Sorunlar ve Keyfilik Riski

HMK m.166 uyarınca, aynı yargı çevresinde ve aynı düzeydeki mahkemelerde açılmış davaların birleştirilmesine ikinci davanın açıldığı mahkeme karar verebilmektedir. Ancak itiraza konu ibare, bu kararın diğer mahkemeyi bağlayıcı olduğunu düzenlemekteydi. Bu bağlayıcılığın, şartları oluşmadığı hâlde yapılan birleştirme kararlarında keyfî uygulamalara zemin hazırlayabileceği, davanın yetkili mahkemesinin değişmesine ve dolayısıyla kanunî hâkim güvencesinin zedelenmesine neden olabileceği gerekçesiyle iptaline karar verilmiştir.

D. Kanun Yolu Denetimi ve Güvence Eksikliği

HMK m.168 gereğince, birleştirme kararlarına yalnızca hükümle birlikte kanun yoluna başvurulabilmesi, güvencenin etkinliğini zayıflatmaktadır. Ayrıca, HMK m.353/1-a-5 hükmü uyarınca, usule aykırı birleştirme kararlarının kaldırılması mümkün olsa da, dosyanın hangi mahkemeye gönderileceği konusunda sistematik bir belirsizlik bulunmaktadır. Bu durum, etkin bir denetim mekanizmasının yokluğu nedeniyle kanunî hâkim ilkesinin uygulamada zayıflamasına neden olabilmektedir.

V. SONUÇ

Anayasa Mahkemesi'nin 25 Eylül 2025 tarihli kararı, kanunî hâkim güvencesinin kapsamını yeniden tanımlamış ve bu güvencenin yalnızca normatif düzeyde değil, uygulama aşamasında da etkin biçimde korunması gerektiğini vurgulamıştır.

Mahkeme çoğunluğunun Anayasa'nın 37. maddesini esas alarak yaptığı yorum, yargı bağımsızlığı, hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı açısından güçlü bir anayasal koruma hattı oluşturmuştur.

Sonuç olarak, HMK m.166'daki "... ve bu karar, diğer mahkemeyi bağlar" ibaresinin iptali, usul ekonomisi bakımından kısa vadede bazı uygulama güçlükleri doğurabilecekse de, uzun vadede anayasal güvencelerin derinleşmesine, mahkemeler arası yetki sınırlarının netleşmesine ve hakim teminatının güçlenmesine katkı sağlayacak niteliktedir.

Bu yönüyle karar, Türk anayasa yargısında kanunî hâkim güvencesine ilişkin içtihadın kurumsallaşması sürecine önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir